

СУЧАСНА ІСТОРІОГРАФІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ
В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Друга половина ХІХ ст. у історії українського селянства стала періодом складних трансформаційних процесів. Життя селян відбувалося на фоні розвитку східноєвропейських імперій та формування під впливом модернізаційних процесів нових суспільних інститутів та економічних моделей.

У статті розглянуто основні авторські підходи, що сформувалися в рамках сучасної історіографії в питанні вивчення соціокультурних процесів у середовищі українського селянства другої половини ХІХ ст. Розкрито основні напрями досліджень, проаналізована джерельна база, представлено пануючі на сучасному етапі методи вивчення соціокультурних процесів.

Прослідковано зростання зацікавлення до соціокультурних процесів з моменту проголошення незалежності України. Саме з цього часу перед дослідниками відкрилася можливість до вивчення складних процесів в середовищі українського селянства. Вивчення цієї тематики потребує не тільки залучення нових типів джерел, а й використання прогресивних методів дослідження. Радянська методологія не давала змоги об'єктивно висвітлювати ці явища. Перед дослідниками постала можливість вільно висловлювати власні думки та висновки.

В сучасній історіографії представлено пануючу в науці точку зору про те, що друга половина ХІХ ст. є важливим періодом трансформації селянської спільноти. Революційні події 1848 р. в Австро-Угорській імперії, земельна реформа 1861 р. у Російській імперії започаткували тривалий процес змін та перетворень свідомості й повсякденної культури.

У статті приділено увагу використанню у сучасній українській історіографії методологічних підходів відомої французької школи «Анналів». Ці теоретичні викладки використовуються при вивченні складних процесів в рамках великих суспільних спільнот, до яких належить і українське селянство.

Теми, що розкриваються в рамках сучасної історіографії, мають велике значення для формування загального бачення буття українського селянства, а окремі сюжети, такі як взаємовідносини з церквою та оточуючими соціальними групами, роль та місце традиційної родини в житті селянина, розширюють знання про минуле українського села. Окремого детального вивчення отримав комплекс світоглядних уявлень селян та тлумачення оточуючого соціального світу.

Слід говорити про значні досягнення в царині вивчення соціокультурних процесів українського селянства другої половини ХІХ ст. у рамках сучасної історіографії.

Ключові слова: українське селянство, друга половина ХІХ ст., соціокультурні процеси, сучасна історіографія.

З відновленням державної незалежності України почала формуватися нова історіографічна ситуація, що відкривала сприятливі умови для неупередженого дослідження вітчизняної та зарубіжної історії, в тому числі й українського села, його соціокультурного розвитку [1, с. 23; 15, с. 26]. Це не важко простежити на основі аналізу проблематики історичних досліджень 1991–2013 рр. Серед опублікованих праць майже кожна третя прямо або опосередковано присвячена аграрній історії. При цьому історики-аграрники дедалі більше уваги стали приділяти замовчуваним та спотворюваним у радянській історіографії аспектам, включаючи й період другої половини ХІХ ст. [5]. Продовжуючи дослідження соціально-економічної історії українського селянства, історики виявляють підвищене зацікавлення його соціоментальним і культурним буттям, ду-

ховними та світоглядними цінностями, причому ширше вдаються до порівняльного аналізу особливостей життєдіяльності українських селян у Російській та Австро-Угорській імперіях.

Цей аспект набуває особливої актуальності на сучасному етапі розвитку української історіографії з огляду цивілізаційного підходу до історичного пізнання [18]. Вивчення соціокультурного пласту буття селянства сприяє розкриттю мотивації внутрішнього розвитку селян, внутрішньої логіки відносин у селянському соціумі. Важливість полягає у тому, що на сучасному етапі необхідним є створення цілісної картини соціокультурного розвитку українського села.

Історіографічне осмислення соціокультурних процесів в українському селі другої половини ХІХ ст. започаткували вступні розділи низки узагальнюючих і монографічних праць,

дисертаційних робіт та статей [6, с. 37]. Однак автори лише окреслили цю проблему, не аналізуючи докладно доробок українських істориків останнього двадцятиріччя. Мета пропонованої статті полягає в тому, щоб дослідити існуючий на сучасному етапі масив історичних праць, що присвячені складній проблематиці соціокультурних процесів, представити головні проблеми, що досліджуються, позначити їх методологічний базис та забезпечення джерельним матеріалом.

Характерною особливістю новітніх наукових праць з аграрної історії є те, що їх автори намагаються подолати історіографічні прогалини радянських часів, зумовлених методологією партійно-класового підходу до вивчення соціально-економічних аспектів розвитку селянства, абсолютизацією марксистського трактування класової боротьби.

Автори зазначають, що модернізаційні процеси в Австрійській та Російській імперіях призвели до значних змін у сільських громадах та господарствах селян. Під впливом реформ відбулися істотні зміни у соціальному статусі селянства, зросла його роль у економічному житті, сталися зрушення в масовій свідомості населення, розгорнулося формування нових повсякденних практик.

Дослідники зазначають, що революційні події 1848 р. та ліквідація панщини справила глибокий вплив на світогляд західноукраїнського селянства. Це вилилося в формування власного бачення реалізації аграрної реформи та сприяло утвердженню серед сільських громад ідеї про необхідність захисту майнових та соціальних прав. А. Заярнюк, вивчаючи особливості звільнення українських селян у Австрійській імперії, підкреслив стрімке зростання в свідомості селянства власного бачення соціальної та економічної справедливості. На думку автора, ця ідея проявлялася в постійних конфліктах сільських громад з великими землевласниками, шляхтою та представниками влади. Селяни розпочинають позиціонувати себе як окрему групу, що має власні інтереси та зацікавлення. З плином часу, на думку авторів, така практика призвела до формування нового типу мислення та специфічних поглядів стосовно власного позиціонування в тогочасному суспільстві [5].

На подібні зміни в соціокультурному розвитку селянства вказують дослідники історії Наддніпрянської України. Аграрна реформа в Російській імперії призвела до змін в світогляді українського селянства. Нові реалії економічних відносин формували на базі світоглядних орієн-

тирів сільських господарів принципово нове бачення оточуючого світу. На це звернув увагу Ю. Присяжнюк. Використовуючи деякі нові джерела, автор проаналізував позитивні та негативні моменти ролі менталітету селян Наддніпрянщини в пореформений період, підкреслив, що традиційні уявлення частково зупиняли розвиток приватновласницької ініціативи, в окремих моментах формувала різке ставлення до тогочасного економічного становища, несприйняття нових потреб у реформуванні власного господарства. Селяни критикували умови аграрної реформи, також мали конфлікти з великими землевласниками та владними структурами. Ю. Присяжнюк окремо виділив ставлення до структури місцевого управління, яка для селян була незвичною, але використовувались з метою захисту власних прав та інтересів. Автор приділив значну увагу проблемам взаємовідносин сільських громад з представниками окремих соціальних груп.

У своїх студіях автор звернувся також до теоретичного обґрунтування селянознавчих студій. Метою власних досліджень автор називає формування нового підходу для вивчення селянства в українській історичній науці [12, с. 25]. Проводячи аналіз сучасного стану дослідження проблеми світогляду та ментальності великих соціальних груп констатує слабкість теоретичної та методологічної бази. Логічного продовжуючи свою тезу пропонує дослідникам залучати при вивченні аспектів духовного життя селянства підходи, що є традиційними для західноєвропейської історичної школи «Анналів». Ю. Присяжнюк підтримує твердження представників цієї наукової школи, зокрема М. Блока та Л. Февра, які вважали вивчення ментальності людей необхідною умовою осягнення й минулого, і сучасного. Знову наголошуючи про нагальну потребу пошуку теоретичних основ, які повною мірою не вводилися в науковий обіг, Ю. Присяжнюк спробував розкрити всі нюанси методологічної парадигми, яка представлена в світовій науці при дослідженні світогляду селянства [14, с. 85].

Завдяки активній діяльності Ю. Присяжнюка було започатковано видання «Український селянин», що виходить у Черкасах і містить в собі публікації з історії українського селянства. На сторінках цього видання, серед усіх можливих тем, активно розкривається проблема світоглядних орієнтирів, ментальностей та повсякденних практик селянського загалу.

На деяку специфіку історії селянства Правобережжя звернула увагу О. Крижановсь-

ка [7]. Вона дослідила умови життя і діяльності, суспільно-політичний світогляд, соціальну психологію і уявлення селянства стосовно оточуючого світу. Авторка урізноманітнила джерельну базу, залучивши свідчення народної творчості, що особливо важливе для вивчення світогляду селянства, адже традиційні актори джерела не розкривають сутність феномену світогляду великих мас населення. Дослідниця проаналізувала соціальні уявлення селян з проблем справедливості, категорії соціальної справедливості, власності і сервітутів, значущості хліборобської праці, своє розуміння важливих реформ царського уряду. Розглянуто також ставлення українських хліборобів до такого поширеного соціального явища, як пияцтво. В результаті вивчення проблеми О. Крижановська прийшла до висновку, що рівнем і характером своєї суспільної свідомості, попри її місцеву специфіку, правобережне селянство загалом мало чим відрізнялося від європейського. Частина тексту автор відвела для вивчення уявлень селянства щодо влади. Дослідниця доводить, селяни вбачали в поліції та чиновниках своїх безпосередніх кривдників, описуючи їх виключно у негативному забарвленні. В той же момент постать царя, голови системи управління Російської імперії, оцінювалася селянами неоднозначно. Серед селянського загалу існували думка про необізнаність царя щодо становища його підданих, але на противагу цьому критикувалася існуюча система суспільних відносин. Стверджується, що почуття селян до царя і монархії були радше ситуативними, ніж сталими і тому мали непослідовний характер. Селянська віра в царя зазнавала серйозних випробувань у зв'язку із зусиллями самодержавства до збереження і зміцнення кріпосних порядків на селі. Якщо селяни й визнавали альтернативні форми державного устрою, то бачили їх крізь призму гетьмансько-старшинських традицій минушини.

Аналізуючи ментальність українського селянства, дослідники вдаються до з'ясування, насамперед, його ставлення до праці і господарювання на землі. Водночас С. Дорошенко і Б. Крачковський ставлять під сумнів, що соціальність відображається лише через економічний характер мотивів трудової діяльності. До найважливішого критерію світоглядного ставлення селянина до землі і праці вони відносять особисті якості хлібороба – інтерес (економічний і духовний), потреби, мотивації, орієнтації, гуманістичні цінності, свідомість, моральні настанови тощо. Автори обстоюють твердження про те, що в ставленні до праці галицькі селяни виявляли

більший індивідуалізм, партикуляризм, приватні інтереси, а в наддніпрянських селян – ці риси не так чітко окреслені, а важливими є постулати рівності і колективізму [3, с. 107].

Окрім досліджень, що присвячені проблемам ментальності та світогляду загалом, створені розвідки, що розкривають окремі аспекти свідомості селянства, його духовного та культурного життя, місця і ролі сім'ї у формуванні національної ментальності суспільства. Р. Чмелик досліджував специфіку української селянської сім'ї в пореформений період [17, с. 178]. Автор визначив деякі особливості і специфічні риси селянської сім'ї, вплив на останню соціально-економічних, політичних, національних і релігійних чинників, показано характерні риси сімейного побуту українських селян. Вивчаючи еволюцію сім'ї, автор доводить, що її структура змінювалася під дією щораз зростаючих чинників майнової диференціації, пролетаризації селянства, інтенсифікації міграцій та ін. Акцент зроблено на позитивному досвіді організації традиційної сім'ї перед її руйнацією внаслідок зміни суспільно-політичного ладу в першій половині ХХ ст. На думку Р. Чмелика, селянська сім'я в другій половині ХІХ – початку ХХ ст. була основним носієм ідей, знань, способу мислення, традицій і звичаїв, зображення своєї етнічної культури, свідомості і психології.

Актуальним аспектом дослідження соціокультурного розвитку села залишаються релігійне життя, дотримання обрядності, розуміння селянами постулатів православної віри та церковних канонів. В історіографії панує думка про те, що релігійність селянства була наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. хоча й загальною, але далеко не глибокою [11, с. 380]. Вона мала швидше обрядовий або формальний характер, до того ж своєрідністю народного православ'я було збереження забобонів, марновірства, дохристиянських звичаїв і обрядів. Для відображення стану народної релігійності, О. Михайлюк застосовує термін «двовір'я», тобто поєднання язичницьких традицій і християнського віровчення, постійне співіснування у повсякденному житті народних традицій та обрядів і офіційних релігійних канонів. На його думку, ставлення селян до релігії й церкви було амбівалентним, а процес взаємодії офіційної церкви і селянства ґрунтувався на поєднанні декількох рівнів релігійності. У цьому зв'язку важливим напрямом досліджень є вивчення взаємовідносин селянської громади та представників церковної ієрархії, взаємодії селян з сільськими приходами. Цю проблематику плідно вивчав В. Меша [9, с. 175]. Дослідник

розкрив форми взаємозв'язку між ними, соціально-економічні стосунки, переконливо довів, що саме селянська громада стала основним об'єктом опікування з боку православного кліру. І. Рудаковій належить спроба окреслити стан релігійності українського селянства в пореформений період. Вона визначила її за рівнем поширення серед соціально-демографічних груп як селянську, за характером – як православну, за ступенем – як глибоку релігійність на чуттєвому рівні, при доволі поверховому знанні християнського віровчення, переплетеного з народними традиціями [16]. М. Гримич стверджує, що українська сільська релігія того часу – це адаптація християнського віровчення і обрядовості до місцевих культів, звичаїв і вірувань, а не навпаки.

Значне місце в соціокультурних студіях з історії селянства посідає його ставлення до оточуючого світу, зокрема природи [2, с. 221]. М. Гримич висуває тезу про те, що селянство ілюструвало свої погляди на оточуючий світ цілим комплексом складних уявлень, наділяло різноманітними ознаками ті чи інші елементи свого життя.

Знайшли відображення в новітній історіографії проблеми селянського побуту. В. Лазуренко і С. Крохмаль на значному фактологічному матеріалі висвітлили громадське самоуправління на селі, культурно-побутове обслуговування, спілкування, дозвілля, громадські звичаї, свята й обряди, що сформувалися в життєвому укладі селян. Розглянуто також основи трудової взаємодопомоги і звичаєвого права українського селянства [8, с. 25].

Окремої уваги заслуговують праці з гендерних проблем, завдяки яким збагачені знання про роль жінки-селянки в збереженні традицій сімейного укладу, їх трансформації. Ця сфера наукових пошуків набуває дедалі більших масштабів і охоплює з'ясування відмінностей традицій, виховання, психіки і стилю життя жінок і чоловіків. Свідченням цього слугують дослідження Л. Буряк, Т. Орлової, Н. Земзюліної та ін. [4].

Отримали висвітлення й проблеми соціальної комунікації у селянському середовищі. У спілкуванні в середині сільської громади, трактуванні різноманітних суспільних та побутових подій, вони відігравали значну роль. В умовах відсутності інформації та джерел комунікації з того чи іншого приводу чутки набували великого значення і виникали на основі складних соціальних уявлень та світоглядних уявлень.

Б. Миронов показав, що суспільна думка в дореформений час, а серед селянства і в порефор-

мений, формувалася не через друковане слово, а в процесі прямого міжособистісного спілкування. Кожному великому масовому руху селян передавала хвиля чуток, які оперативно охоплювали величезні відстані і багато губерній (до прикладу: чутки в 1877–1879 рр. про зниження повинностей і додаткову нарізку землі; 1881 р. – швидкий переділ всієї поміщицької землі між селянами). Вчений виділив головні центри поширення чуток: монастирі, ярмарки, базари, різні торги, громадські сходи [10, с. 301].

Проблему чуток серед селянського загалу в часи заворушень передреформених років досліджує О. Крижановська [7, с. 150]. Відомо, що в 1856 р. Катеринославська, Херсонська, Полтавська і Харківська губернії були охоплені переселенським рухом, пов'язаним з чутками, що поселення в розореному війною Криму дасть свободу. Автор проаналізувала ці події і визначила роль чуток не тільки в цей період, а й житті українського селянства загалом.

Дослідники переважно вивчали чутки в ракурсі причин масового невдоволення селян. Аналізуючи літературу з селянських рухів, можна виділити найбільш типові і поширені чутки в українських губерніях. Вони спричинялися такими факторами в уявленнях селянства: неправильне трактування панами і дворянством царського маніфесту 19 лютого 1861 р.; настання з певного часу справжньої волі; купівля землі за дешевими цінами; періодична поява «слухного часу» для повстань; укази царя бити панів і забирати землю та ін. З проблемою чуток тісно пов'язаний і «приговорний» рух селян в історіографії, об'єктом якого є судження; вимоги і лозунги; запити і прохання; привітання, висловлені співчуття; заклики, попередження, обіцянки і запевнення; постанови про конкретні міри.

Можна констатувати той факт, що дослідженню соціокультурного життя українського селянства присвячена значна кількість досліджень. Однак, для багатьох із них характерні обмеженість джерельної бази, методологічна та теоретична слабкість, понятійна плутанина.

В останні роки українські дослідники (Ю. Присяжнюк, О. Крижановська, М. Гримич, О. Михайлюк) звернулись до розробки соціально-психологічних факторів, мотиваційних тенденцій в історії селянства. В результаті цього українська історична наука наповнилася новими розвідками, що розкривають складний світ соціокультурних процесів у середовищі українського селянства.

Таким чином, новітня історіографія утверджує цивілізаційне бачення і нові підходи до

дослідження соціокультурних процесів в українському селі другої половини ХІХ ст. В її науковому доробку висвітлення таких проблем, як вплив реформ і ринкових реалій на соціальне розшарування українського селянства, його ментальність, культурне і духовне життя, на повсякдення. Певні кроки були

зроблені в рамках вивчення ментальностей, створено концепцію бачення змін у свідомості селянства в пореформений період. Цей процес відбувся не тільки завдяки залученню нових груп джерел, а й при використанні методологічних підходів, що є доречними при вивченні питань соціокультурного життя.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Горелов М. Цивілізаційна історія України / М.Є. Горелов, О.П. Моця, О.О. Рафальський. – К.: ЕксОб, 2005. – 632 с.
2. Гримич М.В. Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців (Когнітивна антропологія) / М.В. Гримич – К.: ВПОЛ, 2000. – 380 с.
3. Дорошенко С. Менталітет українського селянства і ставлення до праці: історія та сучасність / С. Дорошенко, Б. Крачковський // Вісник Львівського ун-ту. Серія: Історична. – 1996. – Вип. 31. – С. 101–108.
4. Земзюліна Н.І. Правове становище жінки в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / Н.І. Земзюліна // Гуржіївські історичні читання. – Черкаси–Київ, 2006. – С. 120–125; Земзюліна Н.І. Гендерні дослідження в сучасному українському суспільстві: пошуки моделей / Н.І. Земзюліна // Історико-аграрні обрії. – 2006. – № 10. – С. 3–12.
5. Історія українського селянства: Нариси в 2-х т. / О.В. Андросук, В.К. Баран та ін. / НАН України. Інститут історії України. – К.: Наук. думка, 2006. – Т. 1. – 395 с.; Заярнюк А. Ідіоми емансипації. Визвольні проекти та галицьке село в середині ХІХ століття / А. Заярнюк. – К.: Критика, 2007. – 265 с.
6. Колесник І.І. Українська культура та історіографія: історія ментальностей / І.І. Колесник // Український історичний журнал. – 2002. – № 1. – С. 23–39.
7. Крижановська О.О. Поміщицькі селяни Правобережної України у 30–50-х роках ХІХ ст. (умови життя, суспільно-політичний світогляд, соціальний темперамент) / О.О. Крижановська. – К.: Інститут історії України НАН України, 2008. – 250 с.
8. Лазуренко В.М. Від роду до роду: Громадське життя і побут українського селянства у другій половині ХІХ ст. / В.М. Лазуренко, С.С. Крохмаль. – Черкаси: «Ваш Дім», видавець ПП Дикий О.О., 2004. – 92 с.
9. Меша В.Г. Православна церква і селянство в Україні останньої чверті ХІХ ст. / В.Г. Меша // Український селянин. – 2008. – Вип. 11. – С. 173–176.
10. Миронов Б.Н. Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.): Генезис личности, демократической семьи, гражданского общества и правового государства. В 2-х т. / Б.Н. Миронов. – СПб.: Дмитрий Буланин, 1999. – Т. 2. – 566 с.
11. Михайлюк О.В. Селянство України в перші десятиліття ХХ ст.: Соціокультурні процеси: Монографія / О.В. Михайлюк. – Дніпропетровськ: Інновація, 2007. – 456 с.
12. Присяжнюк Ю.П. Ментальність українського селянства в умовах капіталістичної трансформації суспільства (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) // Укр. іст. журн. – 1999. – № 3. – С. 23–33.
13. Присяжнюк Ю.П. Українське селянство ХІХ–ХХ ст.: еволюція, ментальність, традиціоналізм – Черкаси: Відлуння-Плюс, 2002. – 225 с.
14. Присяжнюк Ю.П. Ментальність таремеслоісторика. Методологічна парадигма селянствознавчих студій в Україні на зламі ХХ–ХХІ ст. – Черкаси: Вертикаль, 2003. – 185 с.
15. Реєнт О.П. Деякі проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст.: стан і перспективи наукової розробки / О.П. Реєнт // Укр. іст. журн. – 2000. – № 2. – С. 22–39.
16. Рудакова І.В. Ідейна криза православ'я як один із чинників поліконфесійності в українському селі (середина ХІХ – початок ХХ ст.) / І.В. Рудакова // Український селянин. – 2001. – Вип. 1. – С. 81–83.
17. Чмелик Р. Мала українська селянська сім'я другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (структура і функції) / Р. Чмелик. – Л.: Інститут народознавства НАН України, 1999. – 230 с.
18. Юрій М.Ф. Україна ХІХ – початку ХХІ століття: цивілізаційний контекст пізнання / М.Ф. Юрій, Л.М. Алексієвель, Я.С. Калакура, О.А. Удод. – Тернопіль: Астон, 2012. – Кн. 2. – 696 с.

СОВРЕМЕННАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ ПРОЦЕССОВ В УКРАИНСКОМ СЕЛЕ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВЕКА

Вторая половина XIX века в истории украинского крестьянства стала периодом сложным трансформационных процессов. Жизнь крестьян происходило на фоне развития восточноевропейских империй и формирования под влиянием модернизационных процессов новых общественных институтов и экономических моделей.

В статье рассмотрены основные авторские подходы, которые сформировались в рамках современной историографии в вопросе изучения социокультурных процессов в среде украинского крестьянства второй половины XIX в. Раскрыты основные направления исследований, проанализирована база источников исследований, представлены актуальные на современном этапе методы изучения социокультурных процессов.

Представлен рост интереса к социокультурным процессам с момента провозглашения независимости Украины. Именно с этого времени перед исследователями открылась возможность изучения сложных процессов в среде украинского крестьянства. Исследование этой тематики требует не только привлечения новых типов источников, но и использование прогрессивных методов исследования. Советская методология не позволяла объективно освещать эти процессы. Перед исследователями предстала возможность свободно выражать свои мысли и выводы.

В современной историографии представлено господствующую в науке точку зрения о том, что вторая половина XIX в. является важным периодом трансформации крестьянской общины. Революционные события 1848 г. в Австро-Венгерской империи, земельная реформа 1861 г. в Российской империи начали длительный процесс изменений и преобразований сознания и повседневной культуры.

В статье уделено внимание использованию в современной украинской историографии методологических подходов известной французской школы «Анналов». Эти теоретические выкладки используются при изучении сложных процессов в рамках крупных общественных сообществ, к которым относится и украинское крестьянство.

Темы, которые раскрываются в рамках современной историографии, имеют большое значение для формирования общего видения жизни украинского крестьянства, а отдельные сюжеты, такие как взаимоотношения с церковью и окружающими социальными группами, роль и место традиционной семьи в жизни крестьянина расширяют знания о прошлом украинского села. Отдельное подробное изучение получил комплекс мировоззренческих представлений крестьян и пояснения окружающего социального мира.

Следует говорить о значительных достижениях в области изучения социокультурных процессов украинского крестьянства второй половины XIX века в рамках современной историографии.

Ключевые слова: украинское крестьянство, вторая половина XIX в., социокультурные процессы, современная историография.

© Igor Postolnik
(Kyiv)

MODERN HISTORIOGRAPHY OF SOCIAL AND CULTURAL PROCESSES IN THE UKRAINIAN VILLAGE OF THE LATE NINETEENTH CENTURY

The second half of the XIX century in the history of the Ukrainian peasantry was the difficult period of transformation processes. The life of peasants took place against the background of the development of the Eastern European empires and the formation under the influence of modernization processes of new social institutions and economic models.

In the article the basic copyright approaches that have emerged within the modern Ukrainian historiography in the study of social and cultural processes among the Ukrainian peasantry of the late nineteenth century, the basic research directions of this complex and important issue. Analyzed source base studies presented at present prevailing methods for the study of social and cultural processes.

Presented by growing interest in the socio-cultural processes, since the declaration independence of Ukraine. Since that time, the researchers opened the possibility of studying complex processes in the environment of the Ukrainian peasantry. The study of this subject requires not only attract new types of sources, but also the use of advanced methods of research. Soviet methodology can not objectively cover these processes. Before the researchers appeared to freely express their thoughts and conclusions.

Continuing research socio-economic history of the Ukrainian peasantry, increased interest historians

find its socio-mental and cultural being, philosophical and spiritual values, and increasingly resort to comparative analysis of the characteristics of life of Ukrainian peasants in the Russian and Austro-Hungarian empires.

The study of social and cultural life of the peasantry layer helps reveal the inner motivation of peasants, the internal logic of relations in peasant society. The importance lies in the fact that at this stage it is necessary to create a complete picture of socio-cultural development of the Ukrainian village.

A characteristic feature of the scientific papers on agrarian history is that the authors are trying to overcome historiographical gaps Soviet period due to methodology party-class approach to the study of the socio-economic aspects of the peasantry, absolutisation Marxist interpretation of class struggle.

The authors noted that modernization processes in the Austrian and Russian empires led to significant changes in the economies of rural communities and farmers. Under the influence of the reform have been significant changes in the social status of the peasantry, increased its role in economic life, there have been changes in the mass consciousness of the population, unfolded form new everyday practices.

The situation of agrarian reform provoked opposition among the peasantry and led to the formation of their own interpretations of reform. Analyzing the mentality of Ukrainian peasantry, researchers have resorted to clarify, first of all, his attitude to labor and economic activity on the ground.

In addition to research on the problems of mentality and outlook generally created intelligence, revealing some aspects of the minds of the peasantry, its spiritual and cultural life, the place and role of the family in shaping the national mentality of society. According to historians peasant family in the late nineteenth - early twentieth century. was the main bearer of ideas, knowledge, mentality, traditions and customs, the image of their ethnic culture, consciousness and psychology.

Investigation of socio-cultural life of the Ukrainian peasantry has devoted a significant amount of research. However, many of them characterized by limited sources, methodological and theoretical weakness, conceptual confusion. modern historiography asserts civilizational vision and new approaches to the study of social and cultural processes in the Ukrainian village of the late nineteenth century. In its coverage of the scientific heritage issues such as the impact of reforms and market realities of the social stratification of Ukrainian peasantry, his mentality, cultural and spiritual life, in everyday life. Significant achievements have been made in the study of mentalities, was a concept vision change in the minds of the peasantry in the post-reform period.

It is talking about significant achievements in the study socio-cultural processes of the Ukrainian peasantry of the second half of the XIX century in modern historiography.

Key words: Ukrainian peasantry, the second half of the nineteenth century, sociocultural processes, modern Ukrainian historiography.

До редакції надійшла 26.08.2015.

УДК 930(477):316.662–057.87]“18/19»

© Лариса Грцик
(Київ)

ЗАКОНОДАВЧИЙ ВИМІР СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ СТУДЕНТІВ ПІДРОСІЙСЬКОЇ УКРАЇНИ В ІСТОРИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

XIX ст. в історії вищої освіти Російської імперії та земель, які знаходились під її владою, стало часом тривалих реформувань та виходом даної сфери на якісно новий рівень свого розвитку. Заснування власне «російських» імператорських університетів протягом першої половини XIX ст. викликало необхідність законодавчого закріплення порядків і структури організації та функціонування вищих навчальних закладів.

Історіографія питання законодавчих основ регулювання вищої освіти імператорської Росії характеризується високим рівнем розробки, у якій ключове місце належить університетським статутам. Нормативно-правові акти діяльності університетів в історіографічному плані не втрачають актуальності з часу їх затвердження. Враховуючи збереження тенденцій розробки науковцями тематики студентського руху як одного із найбільш гострих у соціально-політичній сфері др. пол. XIX – поч. XX ст. в імперії загалом, та на підросійській Україні зокрема, вагоме наукове значення мають висвітлення та характеристика особливостей, умов та підстав набуття статусу студента, питання того, особи якого стану, національної та статевої ознак мали